

Відзив
офіційного опонента, кандидата філософських наук,
Годзь Наталії Борисівни
на дисертаційну роботу
Потапова Вячеслава Михайловича "Святість як
антропологічний фактор трансформації культури", що
подана до захисту на здобуття наукового ступеня кандидата
філософських наук за спеціальністю 09.00.04 – «Філософська
антропологія,
філософія культури» (Філософські науки)

Актуальність обраної теми: запропоноване пошукачем дисертаційне дослідження присвячене все таким же чином актуальній та важливій праці – а саме: вивченню процесів взаємодії духовної традиції православного християнства і культури на базі вивчення феномену ідеала святості. Для цього було запропоновано до дослідження об'єкт – взаємозв'язок між православною християнською традицією і її соціокультурним середовищем, а предметом поставлено дослідити ідеал святості в системі взаємодії між православною християнською традицією і її соціокультурним оточенням. Базою дослідження послуговували філософсько-антропологічний підхід у щільному поєднанні з аксіологічним та герменевтичним і агіографічним методами. Вважаємо, що у проведеній праці безумовно відображається її актуальність, оскільки духовність та її віддзеркалення у феномені святості саме за допомогою постійного аналізу й виведення назовні у широкий дискурсивний простір додає як суспільству, так й його членам можливість не тільки рефлексії багатьох важливих складових духовної культури, але й доповненню, додаванню об'єму дискурсивному простору феномену святості, яка без широкої практики проговорення, а саме становлення та так би мовити «відтворення» нарраторами багато чого б втрачала у власному сенсі. На нашу думку поліфонічність та комунікація духовних практик, як й їх філософсько – теологічне осягнення важливо у нашому буремному сьогоднішньому світі, де

занадто багато ігнорування, агресії та маніпулювання та підміни цінностей. Додаємо, що дисертація була виконана на кафедрі теорії культури і філософії науки Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна в рамках комплексної програми «Трансдисциплінарні дослідження в науці і культурі» (№ 0115U001701).

Також як приклад важливості досліджуваного феномену святосі окрім посилань, які ми наведемо нижче, можемо зробити наступне посилання – ми, наприклад знайшли цікаву працю «Šventumas ir nelabumas: muzikoje ir per muziką» (приблизний переклад «Святість та непослух у музиці»), яку написано Danutė Kalavanskaitė (Lietuvos muzikos ir teatro akademija) у якій автором було проаналізовано історії західноєвропейської та її узагальнення на основі аналізу яка музика для європейця означає святість (доброту) та яка зло (хворобу). Цим додатком ми підкреслюємо у відзиві важливість та значення запропонованої до вивчення пошукачем тематики взагалі.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків, рекомендацій, сформульованих у дисертації: акцентуємо також увагу та тому факті, що висунута до розгляду низка питань та ключових проблем, які підібрані, є вірними та аргументованими. Потапов Вячеслав Михайлович вказує мету та задачі дослідження, його методологічне та теоретичне підґрунтя, а також визначає наукову новизну отриманих результатів. Він пише, що результатом проведеного ним дослідження обґрунтована досить активна роль ідеалу святості в зміні переліку сторін духовного, соціального і матеріального життя суспільного середовища. Також ним встановлено, що ця роль здійснюється опосередковано – через аскетичну практику. Зокрема, обґрунтовуючи актуальність свого дослідження він пише, що загальна актуальність значно ширше лише теоретичного кола питань, оскільки на думку пошукача також обумовлюється практичними завданнями, які диктує сучасність, – а саме завданнями духовної трансформації життя суспільства і культури, де християнська культура на думку пошукача з аскетичною її константою має значний духовний потенціал і протистоїть сучасному суспільству споживачів.

Автореферат та текст дисертації у основних положеннях ідентичні. Автором під час роботи було використано низку ключових слів, а саме: святість, антропологічний чинник, трансформація культури, духовна традиція, аскетичні практики, соціокультурне середовище, соціальні виклики.

Достовірність і новизна наукових положень, висновків, рекомендацій, сформульованих у дисертації: автором встановлено значення ідеалу святості в якості визначального чинника різних типів відносин цієї традиції з її соціокультурним середовищем. В цілому у праці виявлено та проаналізовано християнський ідеал святості з погляду соціокультурних трансформацій (релігійне «воїтельство», побутове благочестя, місіонерський подвиг, мучеництво за Христа, праведне життя у Христі). Вважаємо, що отримані нові науково обґрунтовані теоретичні результати, в сукупності є певним корисним досягненням, що послугує для розвитку культурологічного напрямку вивчення феномену святості. По-новому подано аналіз активної ролі ідеалу святості в зміні низки сторін духовного, соціального і матеріального життя суспільного докiлля, яке оточує християнство. Пошукачем було запропоновано цікаву методологію вивчення ідеалу святості та аскетичних практик, які сприймаються як одна з умов рушійних соціокультурних процесів. Автор розглядає святість як істотний чинник сенсового змісту при орієнтації людини в системі християнської традиції. Окрім інших здобутків встановлено автором дисертаційного дослідження, що святість у ранньому християнстві розумілася як властивість всіх вірних членів християнської общини. Ця та інші обставини свідчать про динамічний характер святості, на що й наголошує пошукач.

Повнота викладення наукових положень, висновків, рекомендацій у опублікованих працях: слід підкреслити, що Вячеслав Михайлович засвідчує належне знання джерел, вправне володіння науковим інструментарієм. Одним з незаперечних позитивних боків дисертаційної роботи, на яку слід звернути увагу, є добротне опрацювання здобувачем вибраної ним літератури, яку він проаналізував та критично осмислив на сторінках власного тексту дисертації. Вячеслав Михайлович проаналізував поняття «Святість» саме як

антропологічний фактор трансформації культури; ним наголошено, що становлення філософського осмислення святості виявляє природне переплетіння філософсько-антропологічних і культур-філософських аспектів. Здобувачем визначені і зазнали поглибленої характеристики форми різноманітних форм та цілей і антропологічних результатів античної і християнської аскези, наголошено що метою античної аскези виступає саме глибинне удосконалення кожної конкретної людини. Також пошукачем звертається увага на той факт, що аналіз, який проведено у роботі дозволяє чітко розділяти через антропологічні й онтологічні відмінності античні та християнські аскетичні практики, а також дозволяє розглядати християнство через притаманний йому феномен аскези як активної традиції відносно оточуючого її соціокультурного середовища; він наголошує на небезпеці руйнації матриці конструкту святості, оскільки її імітація зруйнує культуру взагалі.

Зауваження щодо змісту: незважаючи на позитивні моменти, які створено у праці **Потапова Вячеслава Михайловича** нами визначено декілька ключових моментів, які або слід поточнити, або які відповідно викликають у нас зауваження. Серед головних можливо зазначити наступні:

1. Дисертаційні роботи інших авторів (серед яких можна було б ширше звернути увагу на авторів українського контенту) та їх аналіз на нашу думку, значною мірою сприяв би розширенню дослідницького поля та порівняльно-зіставляючого аналізу з відповідно ширшим науковим колом додаткових висновків. Серед низки дисертаційних робіт можемо навести як приклад, цікаві на нашу думки праці з сусіднього дискурсу (оскільки як ми бачимо при аналізі роботи добротний спектр відповідних посилань автора дисертаційного дослідження): «Философско-культурологический анализ феномена святости и образа русского святого в народном православии» Коноваленко С. П., «Феноменология святости и страстности в русской философии культуры» Клімова С. М., «Концепт святости в культурной традиции России и Франции XIX столетия» Мироненко-Маренкова И. К.

2. Вважаємо, що в праці пропущено момент так би мовити, «гендерного питання» святості – то що це важливе питання, можемо аргументувати: ми знайшли відповідно працю *Lyties šventumas ir šeima Šventajame Rašte / Antanas Rubšys* ; [mokslinis redagavimas Ingrida Gudauskienė, Danielius Dikevičius]. Rubšys, Antanas. (перекадається приблизно «Гендерна святість та родина у Святому Писанні» (Антанаса Рубшаса; [наукове редагування Інґриди Гудаускене, Даниеля Дикевичюса]) видано у Vilnius : Katalikų pasaulio leidiniai, 2011. Не менш цікавим буде й посилання на культурологічну працю «Женский религиозно-нравственный идеал в культуре Древней Руси» Малкової Наталії Олексіївни, яка зробила чудовий огляд цього питання: зробивши історіографічний огляд питання та аналіз Святих жон Русі та їх канонізацію у X - XVII сторіччях, а також питання «Святості» та «святого» та окремо дослідила жіночі образи «Житій» (дуже цікавий розділ), служіння Княгинь, питання також родини та святості святих жон досинодального періоду Русі.
3. Пригадуючи відому працю проф. Шкоди В.В. «Оправдание многообразия: Принцип полиморфизма в методологии науки» (Харків : Видавнича група «Основа»: 1990. – 175 с.), на нашу думку, матеріал значною мірою був би цікавішим та теоретичнішим, як би у ньому використовувалося б питання порівняльно-зіставляючого аналізу феномену святості у різних конфесійних напрямках.
4. У цьому ж контексті не завадило б використати у межах саме історично-філософських, філософсько-антропологічних вимірах а головне – у полі національно-специфічних, етнолінгвістичних розробок нове досягнення дискурсів, які на нашу думку досить поліфонічні навіть у православ'ї (й ми бачимо сьогодні болісні наслідки ігнорування національної свідомості та національної ідеї у них), де за словами, наприклад, Климової С. М. відбувається нове переосагнення дискурсів: православної, народної та індивідуальної свідомості.

5. Вважаємо, що праця б виграла, якби у ній ширше використовувався матеріал екзистенційної скерованості при розгляді феномену святості, як ідеалу. Порівняльний розгляд такого плану дозволило б на нашу думку автору значно глибше осягнути святість у співвідношенні її до інших ідеалів, які існують у площині культури як багатогранного, але цілісного феномена й ближче підійти до аналізу різних проявів екзистенції та аналізу людської екзистенції та відтворення й сприйняття людської «Самості».
6. Можливо було б звернути увагу на значення святості як механізму соціокультурного регулювання. Це б дозволило глибше виявити функціональний аспект ідеала святості у якості культурного феномену який досить активно використовується у християнській традиції при створенні притаманного їй уявлення про соціальний порядок. Таким чином інакше можливо сприймати як механізми соціокультурного регулювання.
7. Вважаємо, що у підрозділі 2.2 можна було б зробити сильніший акцент не на розкритті феномену традиції, а на святості як системо утворюючому ядрі усієї християнської культури. Бо тоді було б краще більш аргументовано артикулювати святість не лише, як існуючий механізм поєднання традиції, яку тут розглянуто, але й як креативний механізм її культурної особливості.

Висновок щодо її відповідності встановленим вимогам Зміст автореферату відбиває зміст дисертаційної роботи. Основні ідеї дисертації опубліковано у 8 публікаціях, з них 5 статей опубліковано у наукових фахових виданнях, 1 – у закордонному журналі й апробовані на 2 міжнародних та всеукраїнських наукових конференціях. Здобутки дисертації Потапова Вячеслава Михайловича мають змогу бути корисними як для філософських, так й для дисциплін теологічного напрямку. Підсумовуючи все вищезначене, наголосимо, що В.М. Потапов виконав цілком самостійну і достатньо довершену дисертаційну роботу, в якій дійшов до низки нових наукових ідей та результатів. Їх валідність забезпечена добором якісної джерельної бази, її уважним аналізом і хоча слід зауважити, що публікацій можна було б випустити більше, на підставі

усього зазначеного вище вважаємо: дисертаційна робота **Потапова Вячеслава Михайловича «Святість як антропологічний фактор трансформації культури»** в основному відповідає сучасним науковим критеріям та тим вимогам, які висунуто до кандидатських досліджень а саме п. 9,11,12,13,14 про «Порядок присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України 567 від 24.07.2013 р. а здобувач заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю **09.00.04 – «Філософська антропологія, філософія культури»** (Філософські науки).

Офіційний опонент:

кандидат філософських наук,

доцент, доцент кафедри філософії

 Годзь Наталія Борисівна

Національного технічного університету

„Харківський політехнічний інститут”

